

Негритянська література інкорпорувала значно видозмінену усну народну традицію західноафриканських етносів та євро-американську писемну парадигму. Вона глибоко закорінена у творчість чорношкірих рабів американського Півдня, які з перших днів свого перебування у США створювали мистецькі форми для передачі нового життєвого досвіду, а також шукали простір, де можна було б закодувати та зберегти культурну спадщину власної раси. Музика, пісня й танець вербалізували їхні внутрішні переживання й водночас функціонували як емоційно-духовний зв'язок зі втраченою батьківщиною. Із сімнадцятого до двадцятого століття афро-американська спільнота створила власну народну музику, засновану на африканських пісенних та музичних практиках (що переважно синтезувалися з елементами європейської музичної культури), за допомогою якої чорношкірі виражали трагізм і нестерпність свого становища в Новому світі. Початкове оприявлення народної музичної культури чорношкірих американців маємо у спірічуелз, госпелз, блюзі, ритуально-обрядових та робочих піснях. Активне використання африканської музики сприяло формуванню колективної ідентичності зі спільною свідомістю і збереженню культурної пам'яті раси. Період рабства становив один із етапів конструювання расової ідентичності чорношкірих, що ґрунтувалася на африканському культурному модусі з певними видозмінами (інкорпорування елементів християнської релігії, оволодіння англійською мовою та окремими практиками білошкірих американців).

Із часів скасування рабства й до початку ХХ ст. афро-американська спільнота пережила низку важливих соціальних змін, зокрема розшарування на різні верстви (інтелігенція, буржуазія, робітники та селяни). Новостворений середній клас критично ставився до мистецьких надбань негритянської раси. Серед інтелігенції та буржуазії домінувало прагнення відмежуватися від культурного спадку пращурів, що сприяло активній рецепції цінностей білошкірих американців. Як слушно зазначає С. Флойд, відбувся перехід від світу, що ґрунтувався на африканській міфології, до суспільства, де панував "індивідуальний детермінізм" [5, 91]. Відчуження від культурних надбань раси як таких, що уособлювали період поневолення, та бажання жити відповідно до стандартів білошкірих американців призвели до стану психологічної незакоріненості й дезорієнтації чорношкірих. Саме в період після скасування рабства сформувався стан "подвійної свідомості", сутність якого відомий афро-американський діяч В. Дюбуа визначив так: "Після єгиптян та індійців, греків та римлян, тевтонців та монгол негр є таким собі сьомим сином, народжений з полудою на очах та наділений залежним (подвійним) поглядом у цьому американському світі – світі, що позбавляє його справжньої самосвідомості, лише дозволяє йому бачити себе через одкровення іншого світу. Це особливе відчуття, ця подвійна свідомість, цей стан споглядання себе очима іншого, це вимірювання своєї душі міркою світу, що дивиться на тебе із зачудованим жалем та зневагою. Ти завжди відчуваєш цю подвійність – американець, негр; дві душі, дві думки, дві непримиренні сутності, дві супротивні ідеї в одному чорному тілі, упертість якого рятує його від пошматування" [4, 3].

На початку ХХ ст. виникла потреба в расовій ідеї, що змогла б об'єднати розрізнені негритянські групи і згуртувати расу, що апелювала би до свідомості як бідних, так і багатих афроамериканців, як вихідців із глухого на початку ХХ ст. Півдня, так і мешканців урбанізованих центрів на Півночі, що допомогла би подолати комплекс меншовартості та сприяла би повноцінній інтеграції чорношкірих в американське суспільство.

Важливо зазначити, що в цей же час (початок ХХ ст.) відбувалася ревізія американської національної ідентичності, її переосмислення й

переформатування. Як зазначає В. Майклз, “колективна національна ідентичність з 1920-х років почала посідати центральне місце в американській культурі, що активізувало, по-перше, питання, що таке Америка, а по-друге, що таке культура” [8, 13]. Двохсотлітнє панування англосаксонської традиції у США зрештою зумовило гостре усвідомлення того, що інші нації та етноси були змушені або пристосовуватися до неї (традиції), або ж залишатися на маргінесі суспільства. Із цього приводу Г. Каллен писав: “Небританська частина населення практично безголоса, хоча й чисельна, “орди варварів”, якщо дозволите їх так назвати, і ефект їхнього натиску, несвідомий та спонтанний, змусив англо-американців відкинути власні предковичні ідеали” [6, 218]. На початку ХХ ст. новоанглійська традиція у США вже не посідала панівної позиції.

Ідея нової колективної расової ідентичності афроамериканців була концептуалізована та вербалізована в культурно-мистецькій складовій руху чорношкірих американців під назвою *Гарлемський ренесанс* (1910 – 1920), що охопив малярство, художню літературу, музику, антропологію, соціологію і філософію. Його провідні ідеологи В. Дюбуа та А. Локк, добре обізнані з основними концептами німецького ідеалізму, зокрема з працями Й. Г. Гердера, Й. Г. Фіхте та особливо Г. В. Ф. Гегеля, екстраполювали ідеї європейського націоналізму на процес творення нової негритянської расової ідентичності. В. Дюбуа активно використовував поняття гегельянської метафізики про власне “я” (свідомість, подвійна свідомість, дух тощо) і так “прописав себе й афро-американську літературну традицію в дискурсі західноєвропейської філософії” [3, 13]. Філософський підтекст його ідеї про “подвійну свідомість” афроамериканців безпосередньо пов’язаний з працею Гегеля “Феноменологія духу”. Оперування такими поняттями, як “душа”, “геній”, “народ”, “нація”, “дух раси”, вказує на те, що автор орієнтувався на німецьких ідеалістів. Будівничі нової негритянської ідентичності чітко усвідомлювали, що, подібно до нації, раса створюється не на основі спільної мови, локусу чи релігії, які виступають індексами цих конструктів, а передусім “волею людей” (Е. Ренан).

Сконструйована очільниками Гарлемського ренесансу ідеологема Нового негра засновувалася на відновленні та звеличенні минулого негритянської раси, поцінуванні народної афро-американської культури Півдня США та засвоєнні урбаністичної суб’єктності. Наполягаючи на тому, що культура чорношкірих суттєво збагатилася та видозмінила загальнонаціональну спадщину американців, гарлемці вписали афро-американський компонент у наратив американської ідентичності і вплинули на її перебудову. Змалювання Нового негра як повноправного громадянина США, який має власні культурні цінності та славне минуле, у художньому дискурсі Гарлемського ренесансу сприяло подоланню стереотипу недолюгого, примітивного негра плантаторської традиції у свідомості як білошкірих, так і чорношкірих американців. Особливість цього культурно-історичного моменту полягала не лише у відновленні втраченого минулого, а й у пошуку шляхів ефективної інтеграції чорношкірих в американське суспільство з одночасним збереженням власної культурної ідентичності.

Гарлемський ренесанс був детермінований низкою суспільно-політичних та культурних факторів. Зокрема, це кардинальні демографічні зміни, які відбулися у США на початку ХХ ст. та ознаменували перехід від сільської й аграрної до міської і промислової країни. Бурхливий розвиток індустрії на Півночі, мобілізація білих робітників для участі в Першій світовій війні породили велику кількість вільних робочих місць, що зумовило масову міграцію чорношкірого населення з Півдня. У вступній статті до одного з чисел журналу “Сервей

графік”, що був цілком присвячений Гарлему, А. Локк пояснював, що причиною інтенсивної міграції негритянського населення на Північ стало прагнення змінити своє становище: “Приплив цього людського потоку до узбережжя північних міст пояснюється насамперед пошуком нових можливостей, духу соціальної та економічної свободи, шансу покращити своє становище, незважаючи на будь-які труднощі. З кожною успішною хвилиною негритянська міграція все більше уподібнюється до європейських хвиль; масовий рух до ширших та демократичніших перспектив, у негритянському випадку – свідомий рух не лише від села до міста, а й від середньовічної Америки до сучасності” [7, 629]. Окрім масової міграції, були й інші вагомі фактори, що сприяли виникненню Гарлемського ренесансу, а саме: участь чорношкірих солдат у Першій світовій війні, виникнення чорношкірої буржуазії, доступ афроамериканців до навчання у вищих навчальних закладах і, як наслідок, виховання політично свідомих діячів та лідерів раси, створення політичних партій та організацій, ідеологія яких передбачала кардинальний перегляд расових взаємин у США, заснування трьох чільних афро-американських часописів (“Крайсіс”, “Мессенджер”, “Оппортьюніті”), де друкувалися матеріали про минуле чорної раси, її історичну спадщину, соціологічні дослідження, політичні статті та художні твори. Неабияку роль відіграв й інтерес білих американців до культури чорних співгромадян. Відомі меценати (Ш. Осгуд, К. ван Вехтен) інвестували свої капітали в негритянське мистецтво, а знані видавництва (“Боні енд Лайврайт”, “Альфред Кнопф”, “Гарпер енд Бразерс”) відважилися публікувати твори молодих афро-американських письменників. Унаслідок цього негритянська література привернула до себе серйозну увагу та отримала визнання на загальнонаціональному рівні.

Значну роль у появі феномену Гарлемського ренесансу зіграли також зовнішні суспільно-політичні та мистецькі чинники. Ідеться, зокрема, про розхитування євроцентристської картини світу та підвалин філософії позитивізму, що розпочалося після Першої світової війни, а також про інтенсивне зацікавлення європейських модерністів, передусім авангардистів, т. зв. примітивними культурами. Світобачення та мистецьке самовираження “примітивних” народів почали розглядатися не через систему європейських цінностей і критеріїв, а як якісно відмінні, цілісні та самодостатні парадигми, як знак Іншості. Європейський негрізм стимулював інтерес білих американців до культури чорношкірих співгромадян, а також спонукав самих афроамериканців звернутися до власних набутоків.

Формування нових літературних стандартів негритянської літератури в контексті Гарлемського ренесансу викликало дискусії про завдання негритянського митця та способи зображення афроамериканців. Варто зазначити, що така дискусія не була винятковим явищем афро-американської інтелектуальної спільноти. Вона щораз набуває гостроти у процесі становлення кожної нації чи держави-нації. Адже тоді формується, за словами Е. Томпсон, “спільний міфологічно-символічний набір – *міфотвіп*” [2, 29]. Зокрема, у творах, що суголосні зі становленням нації, наголошується на красі її духовного спадку – пісні, танці, обряди та ритуали, а також прославлення минулого, його визначних особистостей і, нарешті, створюється позитивний образ національного героя. Формується конкретна національна естетика, що поділяється “уявленою спільнотою” (Б. Андерсон).

Погляди гарлемців на критерії та завдання афро-американської літератури суттєво відрізнялися. Активну позицію стосовно мистецтва як пропаганди відстоював В. Дюбуа, що частково відбилосся в гострій критиці романів “Негритянський райок” (К. ван Вехтен) та “Додому до Гарлема” (К. Маккей).

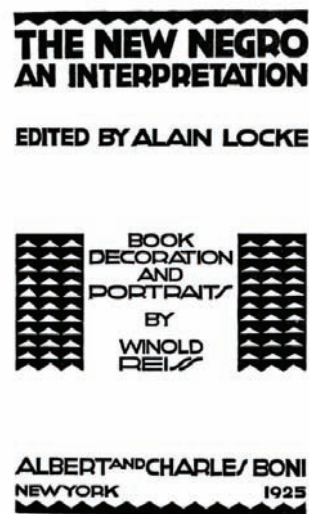
Зі свого боку А. Локк та Л. Г'юз наполягали на тому, щоби творити "расове мистецтво", тобто таке, що виражає особливості негритянського світосприйняття і ґрунтується на негритянській спадщині. З. Н. Герстон, К. Каллен, К. Маккей та Дж. Скайлер ратували за загальнолюдську основу мистецтва та намагалися не загострювати расову проблематику. Проте так чи так у творчих набутках гарлемців оприявлені індекси раси. Їхнє звернення до фольклорної складової (спірічуелз, блюз, жанр проповіді, діалект) та образу втраченої батьківщини-Африки (виразно прописаного в поезіях К. Маккея, Л. Г'юза та К. Каллена) склало підмурівок нової властиво афро-американської літературної традиції, що водночас сприяла творенню ідентичності Нового негра.

Видання 1925 року антології "Новий негр: інтерпретація" за редакцією А. Локка

відіграло визначальну роль у формуванні нової колективної ідентичності афроамериканців. У збірнику наявні різні дискурси – художній, есеїстичний, літературний, соціологічний, історичний; кожен із них відображав якийсь з аспектів афро-американської тожсамості, відтак сама раса витлумачувалася не як певна гомогенна група. Книжка містила усілякі аспекти негритянськості, передані через візуальне та словесне зображення низки образів чорношкірих.

Більшість авторів антології були носіями нової негритянської свідомості. Вони, позбавлені комплексу меншовартості, горді за свою расу, її минуле, стали прикладом для тих афроамериканців початку ХХ ст., що перебували у процесі визначення свого місця в поствоєнному світі. Ідеологія культурного націоналізму, яка визначила зміст антології "Новий негр: інтерпретація", справила визначний вплив на свідомість молодих негритянських митців та, відповідно, окреслила перспективи розвитку "гарлемської літературної школи". Більше того, з її допомогою концептуалізувалася расова ідентичність як така, що найперше заснована на культурних здобутках та досягненнях. Відтак вербалізація, пошанування та прославлення спадку негритянської раси вийшли на передній план для молодих негритянських письменників. Уривки з творів Р. Фішера, З. Н. Герстон, Дж. В. Джонсона, Л. Г'юза та Дж. Тумера містили ті моменти, де увиразнювалися прикметні риси чорношкірих – особливості поведінки, мовлення, світобачення, тобто расові замальовки, що підтверджували думку про відмінність афроамериканців від білих співвітчизників. Звернення митців до властиво афро-американських характеристик слугувало своєрідним протонаціональним елементом, який А. Локк трансформував у ідею культурного націоналізму. Антологія продемонструвала наголошувані цінності афро-американської ідентичності.

Прагнення концептуалізувати ідентичність чорношкірих через художню літературу стало причиною того, що тексти письменників Гарлемського ренесансу расово позначені. Поетика їхніх творів передбачає певні художні доміанти як формотворчі щодо нової ідентичності чорношкірих. Письменники того періоду звернулися до негритянської фольклорної традиції (блюзу, спірічуелз, обрядових пісень), поетики релігійних проповідей та діалекту, на основі яких вибудовували не лише власну літературну традицію, а й расову ідентичність як таку. Нові художні образи – міський негр, трагічні мулати, нова чорношкіра жінка, негритянська буржуазія; нові локуси – місто, вулиця, клуб,

більшардна; нові теми – колективна травма рабства та спосіб її опрацювання, завдання митця, міське життя афроамериканців – сприяли формуванню нового расового стереотипу негра.

Романістика Гарлемського ренесансу суттєво розширила жанрову парадигму афро-американського роману: окрім соціально-побутового (Дж. Фосет “Плутанина”, Л. Г'юз “Сміх крізь сльози”), до неї ввійшли детективний (Р. Фішер “Чарівник помирає”), тенденційний (В. Дюбуа “У пошуках срібного руна”), сатиричний (Р. Фішер “Мури Єрихону”, В. Термен “Діти весни”), психологічний (Н. Ларсен “Трясовиння”, “Перехід”), фантастичний (Дж. Скайлер “Чорних більше не буде”), роман-протест (В. Вайт “Іскра з кременю”), народний (З. Н. Герстон “Їхні очі бачили Бога”) різновиди романів.

Слід наголосити, що прикметна риса романістики Гарлемського ренесансу – її психологічна навантаженість. Це пояснюється прагненням тогочасних митців усвідомити та вербалізувати сутність афроамериканців. Персонажі романів Дж. В. Джонсона, Л. Г'юза, Дж. Фосет, В. Термена, Р. Фішера, Н. Ларсен та К. Маккея зосереджені на самоаналізі душевних переживань, подоланні комплексів меншовартості, опрацюванні травматичного досвіду життя в расистському суспільстві та утвердженні власного простору. Відповідно великий відсоток у текстах гарлемців належить дискусії про расу та становище чорношкірих.

Важливе місце в романах гарлемців посідають подорожі, що розгортаються як у географічній, так й у психологічній площині. Переїжджаючи з одного місця у друге, персонажі намагаються віднайти спільноту, де почуватимуться безпечно і зможуть зреалізувати себе. Проте часто їхні пошуки завершуються розчаруваннями та гострим усвідомленням свого статусу расового Іншого. Так, головна героїня роману Н. Ларсен “Трясовиння” (1928) Гелґа не може знайти собі місця в соціумі, а тому постійно переїжджає з надією, що нарешті “зустріне своїх людей”. Проте кожна подорож не виправдовує її сподівань, а спонукає рухатися далі. Н. Ларсен не бачила в тогочасному американському суспільстві шляхів розв'язання психологічної кризи особистості з расово амбівалентною свідомістю. Натомість В. Термен у романі “Чим чорніша чорниця...” (1929) звернув увагу на те, що доля людини незалежно від її кольору шкіри насамперед визначається нею самою, а будь-який досвід робить її лише сильнішою та витривалішою. Після низки переїздів, метою яких було знайти “своїх людей”, головна героїня Емма, зрештою, більше не ідентифікується як жертва расистського суспільства. Наприкінці роману вона – самодостатня особистість, яка спрямовує погляд у майбутнє.

Незважаючи на тематичну та проблемну розмаїтість романістики Гарлемського ренесансу, важливе місце у ній належить топосу міста та адаптації новоприбульців до його реалій. У романах В. Термена “Чим чорніша чорниця...”, Л. Г'юза “Сміх крізь сльози”, К. Маккея “Додому до Гарлема” та Р. Фішера “Мури Єрихону” зображено досвід життя чорношкірих у мегаполісі. До того ж простір міста має багату семантику: місто-як-втеча від ганьби рабського минулого і травматичного досвіду; місто-як-зустріч з іншими досвідами та ідентичностями, що дають мігрантові змогу переглянути його самість; місто-як-карнавал, де мігранти з Півдня намагаються відтворити покинуті культури та поринути в їхні живильні сили, щоб звільнитися від тиску дисциплінарної влади міста; місто-як-реалізація себе, можливість здобути освіту і стати лідером раси; місто-як-звільнення від традиції сільської культури. У творах письменників Негритянського відродження місто подано в декількох площинах, найвиразніші з яких дві: перша – місто чорношкірої богемии (“Мури Єрихону”, “Діти весни”, “Негритянський райок”), друга – місто бідних чорношкірих мігрантів. Відповідно актуалізовані основні міські локуси: клуб, маєток багатіїв, концертна зала або

ж убоге помешкання, забігайлівка, кабаре, більярдна. Важливим моментом урбаністичного дискурсу Гарлемського ренесансу постає зображення подвійної природи взаємовідносин новоприбульців та міста. З одного боку, мегаполіс впливає на свідомість мігрантів, під його впливом конструюється їхня якісно нова ідентичність. З другого боку, самі мігранти впливають і змінюють побут та культуру міста, вносять у нього нові, до того часу не притаманні йому елементи поведінки, стилю одягу та спілкування.

На окрему увагу заслуговують творчі набутки З. Н. Герстон, Н. Ларсен та Дж. Фосет. У своїх романах письменниці змалювали нові грані ідентичності негритянської жінки, її самостійні пошуки свого місця в суспільному житті, шляхи подолання нею расових, гендерних та соціальних стереотипів, спроби знайти власний простір. Вони також запропонували нові художні моделі зображення досвіду афроамериканок.

З. Н. Герстон вдалася до відтворення особливостей народної мови афроамериканців, через яку головна героїня роману “Їхні очі бачили Бога” (1937) вербалізує/вибудовує свою ідентичність. Більше того, як зазначає Г. Л. Гейтс-молодший, З. Н. Герстон уперше в афро-американській літературі використала “вільний непрямий дискурс”, що поєднує дискурси народної мови та нормативної англійської. У майстерному змалюванні життя негритянської спільноти Півдня письменниця відійшла від пафосно-сентиментальної плантаторської традиції та гротеску й пародії менестрельських вистав. Варто звернути увагу й на те, що тема сільського Півдня не була популярною серед гарлемців, які захоплювалися життям у мегаполісах чи радше негритянськими поселеннями в них. І якщо більшість молодих афро-американських митців прагнули створити образ “Нового негра” в урбаністичному локусі, то З. Н. Герстон змалювала “Нову негритянку” патріархального Півдня.

Дж. Фосет та Н. Ларсен у своїх романах зобразили життя негритянської буржуазії. Змалювання багатого класу афроамериканців сприяло формуванню позитивної расової ідентичності, а також руйнуванню стереотипу примітивного, малоосвіченого негра у свідомості білих та чорношкірих читачів. Окрім того, Дж. Фосет актуалізувала проблему колективної травми рабства для негритянської раси та можливих шляхів її опрацювання. Письменниця наголошувала на тому, що для конструктивного діалогу потрібне визнання й прощення з боку кожної з рас. Одна з центральних тем романів Дж. Фосет – материнство та роль матері в расистському суспільстві. Мисткиня зробила спробу відійти від традиційного образу “негритянської мамусі”, а також від вікторіанського ідеалу “жертвовної матері”.

Психологічна проза Н. Ларсен, імажистська техніка оповіді Дж. Тумера (“Цукрова тростина”, 1923), експериментування з діалектом З. Н. Герстон та Л. Г'юза, карнавалізація наративу К. Маккеєм, використання елементів потоку свідомості В. Терменом засвідчили нову якість негритянської літератури, її, за словами Г. Л. Гейтса-молодшого, “двоголосу сутність”, тобто інкорпорування двох естетичних парадигм – євро-американської та афро-американської. Нові тенденції в афро-американській літературі початку ХХ ст. корелювали з євро-американським модерністським дискурсом. Самі ж білошкірі митці зверталися до спадку негритянської раси та включали її окремі мистецькі надбання у свої твори.

Вочевидь, є підстави стверджувати, що Гарлемський ренесанс став успішним культурним проектом не лише для самовизначення чорношкірих, а й для усієї американської нації. Його резонанс простежуємо і в європейському Негритюді 1930-х, і в громадянських рухах 1960–1970-х, і в мультикультурній ситуації 1990-х років. Досвід Гарлемського відродження в подоланні расових стереотипів, налагодженні діалогу між расами та націями, відновленні

культурної пам'яті та опрацюванні колективної травми рабства може слугувати моделлю для багатьох сучасних спільнот.

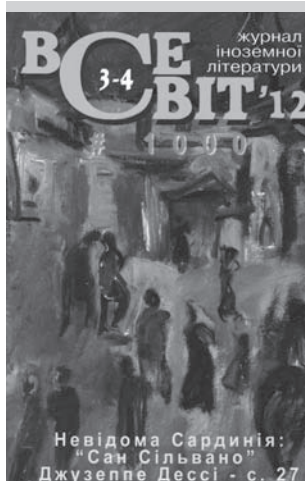
У процесі переоцінки та переосмислення цього енергетично потужного руху чорношкірих ми не лише пізнаємо нові, до певного часу не зауважені риси, а й локалізуємо, проектуємо його на власну культурну ситуацію. Вивчення спадку інших рас та ідентичностей сприяє відкриттю в самих собі іноді неусвідомлених сходжень і подібностей з ними. А тому, осягаючи Іншого, починаємо краще розуміти себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисова Т. Тоні Моррісон // *Жіночі* голоси в літературному дискурсі ХХ століття: Матеріали до спецкурсу. – Тернопіль: Горлиця, 2007. – С. 190-213.
2. Томпсон Е. М. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2008. – 367 с.
3. Adell S. Double-Consciousness // *Double Bind*. Theoretical Issues in Twentieth-Century Black Literature. – Urbana; Chicago: University of Illinois Press, 1994. – 172 p.
4. Du Bois W. E. B. *The Souls of Black Folk*. – New York: Dover Publications, INC., 1994. – 164 p.
5. Floyd Jr. S. *The Power of Black Music: Interpreting Its History from Africa to the United States*. – New York: Oxford University Press, 1996. – 336 p.
6. Kallen H. Democracy versus the Melting-Pot. A Study of American Nationality. Part II // *The Nation*. – 1915. – February, 25. – P. 217-220.
7. Locke A. Harlem // *The Survey Graphic*. – 1925. – March. – P. 628-630.
8. Michaels W. B. *Our America: Nativism, Modernism, and Pluralism*. – Durham: Duke University Press, 1997. – 186 p.

Отримано 6 березня 2012 р.

м. Тернопіль

ВСЕСВІТ. – 2012. – №3-4.

Вітаємо колег з виходом 1000-го номера журналу (1925-2012)! Із цього приводу вміщено фотографії всіх головних редакторів "Всесвіту" впродовж цих років, починаючи з В. Елана-Блакитного. Друкуються вибрані поезії Морохосі Кадзуо, Алексея Цветкова, Теодора Ретке. У рубриці "Проза" опубліковано романи Джузеппе Дессі "Сан Сільвано" та Ремзея Шерефе спільно з Робертом Девідсоном "Тінь сонця", оповідання Курта Тухольського "Поліція", Ніла Геймана "Як розмовляти з дівчатами на вечірках" та "Цинамон", Жана Жіоно "Знуджений принц" і нотатку від перекладача Г. Чернієнко "Нудьга чи жорстокість". Зі своїми статтями в рубриці "Письменник. Література. Життя" виступають Олександра Рекут ("У пошуках острова; між вигаданою та справжньою Сардинією Джузеппе Дессі"), Олександр Сліпченко ("...Ми були першими українцями, які відвідали штаб-квартиру НАТО"), Сергій Тарадайко ("Володимирова провина"), Тарас Шмігер ("Вагомість бібліографії українського перекладознавства"), Євген Пащенко ("Славістика, якої немає: Григорій Вервес"), Максим Стріха ("Кіплінгові оповідання: нова зустріч"), Дмитро Чистяк ("Копіткий шлях до бельгійської літератури"), Меліна Погосян ("Геноцид вірмен"), Юрій Микитенко ("Аксиоми Кальвіно"), Микола Шатилов ("Лінія Анатолія Кринського"), Володимир Скринченко ("Vonne chance, Мішеле!"), Олег Микитенко ("Незабутня Марія. Пам'яті української патріотки – доктора медицини Марії Фішер-Слиж"). На закінчення номера – оповідання Марґеріт Юрсенар "Печаль Корнеліуса Берґа".

I.X.

Наші
презентації